

คู่มือประชาชน

กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

จัดทำโดย : กองพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการประมง กรมประมง

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

คู่มือประชาชน

เอกสารคำแนะนำ
กรมประมง

การเลี้ยงปลา

การเลี้ยงปลาเป็นอาชีพคู่กันกับการเกษตร เพราะปลาเป็นอาหารคู่กันกับข้าว ประเทศเพื่อนบ้านที่ทำการเพาะปลูก เช่น ประเทศในแถบอินโดจีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ต่างก็เลี้ยงปลาได้ผลดี การเลี้ยงปลานอกจากทำให้มีปลาเป็นอาหารแล้วยังจะให้ความเพลิดเพลินด้วย เมื่อเหลือกินก็จำหน่ายเป็นการเพิ่มรายได้อีกส่วนหนึ่ง หรือเลี้ยงมากๆ ก็เป็นสินค้าทำให้ร่ำรวยได้

วิธีการเลี้ยงปลาอาศัยหลักการดังนี้ คือ

1. เลือกที่ริมทะเล แม่น้ำ ลำคลอง ที่มีน้ำบริบูรณ์ ดินดี น้ำไม่ท่วม ไกลทางหลวงและชุมชน
2. ขุดบ่อให้กว้าง ยาว และลึกพอเลี้ยงปลาได้ตามที่ต้องการ บ่อนั้นจะเล็กใหญ่สุดแต่กำลังเงิน
3. เลือกปลาที่ควรเลี้ยงในบ่อให้เหมาะสมกับท้องที่ ปลาที่เลี้ยงควรเป็นพันธุ์ดี มีขนาดเล็กเสียกัน
4. พันธุ์ปลาที่ใช้เลี้ยง ได้จากการรวบรวมจากธรรมชาติ ซื้อ หรือจะเพาะฟักเอาเองก็ได้
5. มีอาหารปลาสม่ำเสมอ ด้วยการใส่ปุ๋ย และหาอาหารสมทบให้มีพอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป
6. เนื้อที่บ่อ 1 ตารางเมตร ไม่ควรเลี้ยงลูกปลาเกิน 50 ตัว และปลาขนาดใหญ่ไม่เกิน 5 ตัว นอกจากจะมีอาหารสมบูรณ์มาก ทั้งนี้แล้วแต่ชนิดของพันธุ์ปลา
7. ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับปลาที่เลี้ยง และวิธีเลี้ยง ด้วยการเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ

8. ป้องกันศัตรูของปลา เช่น นก นาก งู และโรคพยาธิ ถ้ามีก็ช่วยกำจัด

ทำเลที่ควรขุดบ่อปลา

ทำเลที่จะเลี้ยงปลาเป็นสิ่งสำคัญประการแรก ที่จะทำให้การเลี้ยงปลาได้ผลดีหรือล้มเหลว ดังนั้น เมื่อจะขุดบ่อเลี้ยงปลา ควรพิจารณาเลือกทำเลที่ประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

1. **ใกล้แหล่งน้ำ** คือ อยู่ใกล้ทะเล แม่น้ำ ลำคลองที่มีน้ำสะอาด อาศัยน้ำได้ตลอดปี สะดวกแก่การระบายหรือถ่ายเทน้ำในบ่อ และควรพิจารณาว่าที่นั้นอยู่ห่างจากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งอาจจะระบายเศษกากวัตถุดิบลงไปในน้ำทำให้เกิดน้ำเสียมาถึงบ่อปลาได้
2. **ดิน** ควรเป็นดินเหนียว หรือดินเหนียวปนทราย เพราะสามารถเก็บกักน้ำได้ และเป็นดินที่มีปุ๋ย
3. **ระดับพื้นที่** ควรเป็นที่ราบเรียบ ไม่เป็นโขด หรือดอนเกินไป จะทำให้ต้องใช้แรงงานในการขุดดิน หรือต้องเสียค่าใช้จ่ายในการยกคันบ่อมากเกินไป
4. **พืช** เป็นเครื่องชี้บอกว่าดินดีเพียงใด และพืชบางชนิดก็ใช้เป็นอาหารของคน ของปลา และเป็นปุ๋ยในบ่อปลาได้ แต่ถ้ามีพันธุ์ไม้ใหญ่ มาก ก็จะเสียค่าใช้จ่ายในการขุด โคน ตัด ถอนมาก
5. **น้ำไม่ท่วม** ที่นั้นไม่ควรเป็นระดับน้ำท่วมหรือไหลบ่าจนยากแก่การป้องกันไม่ให้ปลาหนี
6. **ใกล้ตลาด** เพื่อเพิ่มพูนรายได้ ที่นั้นควรอยู่ใกล้ตลาด ร้านค้า ชุมชน ซึ่งสามารถขายปลาสดได้ทันเวลา และได้ราคาสูง

7. การขนส่ง บ่อปลาควรอยู่ใกล้ทางคมนาคมที่มียานพาหนะผ่านไปมา ขนส่งสะดวก ติดต่อกับได้สะดวกรวดเร็ว

8. แรงงาน ในการสร้างบ่อปลา ควรอาศัยคนที่ชำนาญงาน ทำเลนั้นจึงควรเป็นที่ซึ่งจะจ้างเหมาหาแรงงานได้สะดวก

9. ความปลอดภัย บริเวณนั้นควรเป็นที่สงบสุข ไม่มีโจรผู้ร้าย เบียดเบียน และไม่เป็นแหล่งโรคพยาธิที่จะรบกวนสุขภาพอนามัย

บ่อปลา

เมื่อเลือกทำเลเลี้ยงปลาแล้ว การสร้างบ่อควรดำเนินการตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. วางผังบ่อในเนื้อที่ซึ่งมีอยู่ ควรกำหนดขุดสร้างเป็นขั้นๆ ตามกำลัง ถ้าเลี้ยงปลาเป็นการค้า ก็ควรกะให้ขยายได้ในกาลข้างหน้า

2. กุญทางสำหรับยกคันบ่อตามแนวทางที่วางไว้ในแผนผัง แล้วเก็บเศษไม้กิ่งไม้ออก

3. ยกคันบ่อให้สูงกว่าระดับน้ำสูงสุดในรอบปีประมาณ 30 ซม. คันบ่อควรมีฐานเชิงลาดกว้างเท่ากับส่วนสูงของคันดิน

4. เว้นช่องและสร้างประตูระบายน้ำตรงที่ใกล้ หรือติดต่อกับแหล่งน้ำให้พื้นประตูของทางน้ำเข้าสูงกว่าทางน้ำออก ซึ่งประกอบด้วยตะแกรงตาถี่ 2 ชั้น และไม้อัดตรงกลางยกขึ้นลงได้

5. สำหรับปลาน้ำจืด บ่อเป็นรูปใดขนาดใดก็ได้ แต่ควรเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า เพื่อสะดวกในการดูแลรักษาและการจับปลา และให้น้ำขังได้ตลอดปีไม่ต่ำกว่า 1 เมตร ถ้าเลี้ยงปลาน้ำกร่อย ควรมีบ่อขนาดใหญ่ แต่ละบ่อเนื้อที่ไม่ต่ำกว่า 500 ตารางเมตร ลึก 50 ซม.

6. สำหรับบ่อเพาะพันธุ์ปลา ควรอยู่ใกล้บ้านผู้เลี้ยงที่สุด และมีขนาดเล็กกว่าบ่อเลี้ยง เพื่อดูแลรักษาได้ใกล้ชิดและป้องกันศัตรูได้สะดวก

7. พื้นบ่อควรเรียบเตียนสม่ำเสมอ แต่ลาดไปทางประตูระบายน้ำออกเพื่อสะดวกในการล้างบ่อและจับปลา

8. ก่อนปล่อยปลาลงเลี้ยง ควรโรยปูนขาวให้ทั่วเพื่อฆ่าเชื้อโรค ดากทิ้งไว้ประมาณ 15 วัน จึงปล่อยน้ำเข้า อีกประมาณ 7 วันต่อมาจึงถ่ายน้ำออกเพื่อรับน้ำใหม่

9. ใส่ปุ๋ยมูลสัตว์ดากแห้งเพื่อให้เกิดอาหารพวกพืชและไร่น้ำ สำหรับปลากินเป็นอาหาร

10. บนคันดินควรปลูกต้นไม้ไว้เป็นร่มเงาแก่ปลาที่เลี้ยงบ้าง ส่วนภายในบ่อ ก็ควรปลูกผักหญ้าที่จะใช้เป็นอาหารสำหรับคนและปลาได้บ้างเล็กน้อย

11. เพื่อความสะดวกในการให้อาหารปลาและรักษาความสะอาด ควรทำกระบะไม้ที่รองอาหารไว้ใต้ระดับน้ำในบ่อ

12. ปล่อยปลาที่คัดเลือกแล้วลงในบ่อเลี้ยงในเวลาเช้าหรือเวลาเย็น ท่านที่อยู่ใกล้แม่น้ำลำคลอง ก็สามารถใช้ประโยชน์ด้วยการเลี้ยงปลาในกระชัง กันคอก หรือจะเลี้ยงปลาในร่องสวน อย่างใดอย่างหนึ่งได้ตามความเหมาะสม

ปลาที่ควรเลี้ยง

พันธุ์ปลาที่ดีและควรเลี้ยง ได้แก่ ปลาที่เลี้ยงง่าย โตเร็ว หาพันธุ์ได้ง่าย มีลูกมาก อดทน เนื้อมีรสดีและมีผู้นิยมรับประทาน ปลาซึ่งมีลักษณะดังกล่าวมักเป็นปลาที่กินพืชผักเป็นอาหาร เพื่อให้เข้าใจแจ้งชัดขออธิบายดังนี้

1. เลี้ยงง่าย ได้แก่ ปลาที่กินอาหารง่าย ไม่เลือกอาหาร เช่น กินผักหญ้า อาหารที่มีตามธรรมชาติ หรือซื้อหาได้ง่ายและราคาถูก
2. โตเร็ว ถ้าเลี้ยงปลาที่โตเร็ว เพียง 6 เดือนถึง 1 ปี ก็ใช้เป็นอาหารหรือมีขนาดโตพอที่จะจำหน่ายได้
3. หาพันธุ์ได้ง่าย เช่น เพาะพันธุ์ได้ในบ่อ หรือหาพันธุ์ปลาได้จากที่ใกล้เคียง เพื่อจะได้มีปลาเลี้ยงอยู่เสมอ และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อหาลูกปลามาเลี้ยงด้วยราคาแพงเกินไป
4. มีลูกมาก ปลาที่มีลูกมากจะช่วยเพิ่มจำนวนให้เลี้ยงได้มากขึ้น เป็นการเพิ่มอาหารและรายได้ให้ผู้เลี้ยงรวดเร็วขึ้น
5. อดทน ปลาที่เลี้ยงควรเป็นชนิดที่อดทนต่อสภาพท้องที่ และลมฟ้าอากาศ แม้จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามฤดูกาล เช่น ขาดแคลนอาหาร อากาศร้อน หนาว นาน้อย และถ้าเกิดโรคพยาธิก็ไม่ตายง่าย
6. เนื้อมีรสดี ปลาที่เลี้ยงเนื้อควรมีรสดี เป็นที่นิยมของผู้รับประทานโดยทั่วไป และมีราคาสูง

ปลาชนิดที่มีคุณลักษณะดังกล่าวและเลี้ยงได้ผลดี คือ

1. ปลาไน	2. ปลาสลิด
3. ปลาชุก	4. ปลาสร้อย ปลาเทโพ
5. ปลาเจา	6. ปลาลิ้น
7. ปลาชัง	8. ปลานวลจันทร์ทะเล
9. ปลาแรด	10. ปลาหมอตา
11. ปลากระบอก	12. ปลากระพงขาว

อาหารของปลา

ก่อนที่จะเลี้ยงปลา ผู้เลี้ยงควรศึกษาให้ทราบเสียก่อนว่าปลาที่เลี้ยงชอบกินอะไร และอาหารนั้นควรหาได้ง่ายและมากพอที่จะเลี้ยงปลาให้เจริญเติบโตด้วย ปลาแต่ละชนิดกินอาหารไม่เหมือนกัน กล่าวคือ

1. ปลาไน กินจุลินทรีย์ในน้ำ ไรน้ำ ลูกน้ำ แหน สาหร่าย ตะไคร่น้ำ รำ รากและใบผักบุง ผักแพงพวย ลูกกุ้ง แมลงและหนอน
2. ปลาสลิด กินตะไคร่น้ำ แหน ไรน้ำ รำ ตัวปลวก
3. ปลาชุก ชอบกินอาหารประเภทเนื้อสัตว์มากกว่าอาหารจำพวกพืช เช่น ปลาเป็ด เครื่องในสัตว์ เศษเนื้อ เนื้อหอย เนื้อปู เลือดสัตว์ ไข่เดือน แมลง ประเภทพืชได้แก่ รำข้าว ปลายข้าว กากถั่ว กากมัน แป้งข้าวโพด
4. ปลาสร้อย กินพืช ไรน้ำ ตัวปลวก หนอน รำ เศษเนื้อ เศษอาหาร ผักสดที่มีเนื้ออ่อน เช่น ผักบุงและแหน กากมะพร้าว ปลาป่น
5. ปลาเจาหรือปลากินหญ้า กินหญ้าอ่อน แหน สาหร่าย หญ้ากก ผักบุง ผักตบชวา รำ และข้าวสุก
6. ปลาลิ้นหรือปลาเกล็ดเงิน กินจุลินทรีย์ในน้ำ
7. ปลาชังหรือปลาหัวโต กินจุลินทรีย์ในน้ำ
8. ปลานวลจันทร์ทะเล กินจุลินทรีย์ในน้ำ ตะไคร่น้ำหรือสาหร่ายและรำข้าว
9. ปลาแรด กินผักบุง แหน จอก สาหร่าย หญ้า รากผักตบชวา ผักกระเฉด ลูกกุ้ง รำ ข้าวสุก และกากมะพร้าว
10. ปลาหมอตา กินตะไคร่น้ำ แหน ไรน้ำ รำ ตัวปลวก แมลง และกุ้ง

11. ปลากระบอก กินจุลินทรีย์ในน้ำ ตะไคร่น้ำ สาหร่าย
12. ปลากระพงขาว เป็นปลากินเนื้อปลา กุ้ง เป็นอาหาร

อาหารธรรมชาติและแหล่งอาหาร

1. จุลินทรีย์ หมายถึง พืชและไรน้ำเล็กๆ ที่อาศัยอยู่ในน้ำเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ หากต้องการเพิ่มจำนวนก็ใช้ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยพืชหมักใส่ลงไปนบ่อ
2. แหน เป็นพืชชนิดหนึ่งเกิดบนผิวน้ำในหนองบึงหรือบ่อน้ำนิ่งและในที่ๆ ได้รับแสงแดด เป็นพืชที่งอกงามและขยายพืชพันธุ์ได้รวดเร็ว
3. ผักหญ้า ได้แก่ จอก สาหร่าย ผักกระเจต ผักตบชวา ผักบุ้ง ผักกาด และหญ้าอ่อนๆ เช่น หญ้าแพรก หญ้าขน หญ้าหนวดน้อยที่ขึ้นอยู่ริมบ่อ รากผักเหล่านี้ก็ใช้เป็นอาหารของปลาบางชนิดได้
4. ตะไคร่น้ำ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

อาหารสัตว์

1. รำ นอกจากอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติในบ่อ ควรใช้รำเป็นอาหารเพิ่มเติมแก่ปลา เพื่อช่วยให้ปลาโตเร็ว โดยผสมปนกับผักบุ้งหรือสาหร่ายที่บดหรือสับให้ละเอียด ปลาป่น เลือดสัตว์ด้วยก็ได้ คลุกจนเข้ากันดีให้เหนียวปั้นก้อนได้
2. เศษเนื้อ เช่น เนื้อวัว หมู เป็ด ไก่ กุ้ง ปู และปลาบดหรือหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ
3. แมลง เช่น ตัวปลวก หนอน ตัวไหม แมลงและไข่ของแมลง เช่น ไข่แมลงบางชนิด ตัวปลวก ส่วนแมลงอาจใช้ตะเกียงจุดล่อให้ตกลงในบ่อ

4. เศษอาหาร เช่น กากมะพร้าว ถั่ว ข้าวสุกและเศษอาหารเหลือผสมกับรำให้กิน

5. ปลาป่น ทำได้จากปลาราคาถูกๆ อาจใช้เศษปลาตากแห้งแล้วบด หรือปลาป่นที่จำหน่ายเป็นอาหารไก่ใช้ปนกับรำหรือผัก

อาหารควรให้เป็นเวลาและประจำที่ เพื่อฝึกหัดปลาให้เคยชิน ถ้าได้ทำสัญญาณ เช่น ตีน้ำหรือสาดน้ำก่อนให้ทุกครั้งปลาจะรู้ และอย่าทำให้ปลาตื่นตกใจ

การใส่ปุ๋ย

ดินดีและน้ำดีมีส่วนช่วยให้ปลาโตเร็ว เช่นเดียวกับดินดีน้ำดีทำให้พืชผลงอกงาม ดังนั้น บ่อปลาจึงต้องการปุ๋ยเช่นเดียวกับที่นาที่สวน ปุ๋ยสำหรับใส่บำรุงบ่อปลา ใช้ได้ทั้งมูลสัตว์ตากแห้ง ปุ๋ยเคมี หรือปุ๋ยหมัก ปุ๋ยเหล่านี้ทำให้เกิดจุลินทรีย์ พืชและไรน้ำเล็กๆ ซึ่งเป็นอาหารธรรมชาติที่ดีของปลาและลูกปลาที่เลี้ยง ไม่ว่าจะเป็นปลาสด ปลาสวย ปลาเทโพ ปลาไน และปลาจีน โดยเฉพาะลูกปลาวัยอ่อน นับว่าเป็นการเพิ่มอาหารทำให้ปลาเจริญเติบโต และเป็นการสะสมอาหารให้มียูส่มำเสมอในบ่อปลา แต่ปุ๋ยมีหลายชนิด และวิธีใช้แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับชนิดปุ๋ยและอัตราส่วนที่เหมาะสม ดังนี้

1. ปุ๋ยคอก ได้จากมูลสัตว์ เช่น โค กระบือ เป็ด ไก่ หมู และแพะ ควรตากให้แห้งก่อน ใช้ปุ๋ย 1 กก. ต่อเนื้อที่ 3 ตารางเมตร
2. กากถั่ว ได้จากถั่วเหลือง ถั่วลิสงที่คั้นเอาน้ำมันหรือเหลือจากทำขนมอัดเก็บเป็นแผ่นๆ ใช้กากถั่ว 1 กก. ต่อเนื้อที่ 20 ตารางเมตร
3. ปุ๋ยหมัก มีวิธีทำง่ายๆ โดยนำเศษหญ้า ฟาง หรือ ผักตบชวา

กองรวมกันรดน้ำให้ชุ่ม แล้วโรยปุ๋ยคอก ปุ๋ยยูเรีย หรือปุ๋ยน้ำตาลทราย จะช่วยให้เป็นปุ๋ยหมักเร็วขึ้น ทำสลับกันเป็นชั้นๆ ราว 3 ชั้น น้ำดินโรยทับชั้นบนสุด รดน้ำให้ชุ่ม พอหน้าดินแห้งดีใช้ไม้ไผ่เสียบลงในกองปุ๋ย เพื่อให้อากาศในกองปุ๋ยถ่ายเทได้สะดวก ระวังอย่าให้กองปุ๋ยแห้งหรือแฉะเกินไป ควรพลิกกลับกองปุ๋ยทุกๆ 7-10 วัน ประมาณ 2-3 เดือน ก็ใช้ได้ ใช้ปุ๋ยหมัก 6 กิโลกรัม ต่อเนื้อที่ 10 ตารางเมตร

4. ปุ๋นขาว ได้จากเปลือกหอยหรือหินบด นำมาผสมกับปุ๋ยอื่นๆ ช่วยให้การใช้ปุ๋ยได้ผลตัวอย่างรวดเร็ว ใช้ปุ๋นขาว 1 กก. ต่อเนื้อที่ 50 ตารางเมตร หากดินค่อนข้างเป็นกรด (ดินเปรี้ยว)

ปุ๋ยแต่ละชนิดใช้ได้เสมอ ไม่ว่าจะเป็นบ่อใหม่หรือบ่อเก่า แต่ควรใส่เดือนละครั้ง สาดหรือโรยปุ๋ยให้ทั่วพื้นบ่อ

วิธีเลี้ยงปลา

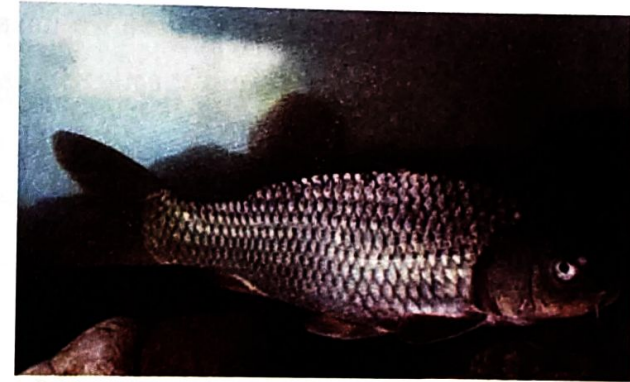
ปลาแต่ละชนิดก็มีลักษณะและการกินอยู่แตกต่างกัน ฉะนั้น ก่อนที่จะเลี้ยงปลาไม่ว่าชนิดใดก็ตาม ผู้เลี้ยงควรทราบลักษณะและนิสัยของปลานั้นๆ ก่อน การเลี้ยงปลาก็จะได้ผลดียิ่งขึ้น

ปลาที่ได้แนะนำให้เลี้ยงมีความเป็นอยู่และวิธีเลี้ยงดังนี้

ปลาไน

ปลาไนมีกำเนิดมาจากประเทศจีน มีผู้นำไปเลี้ยงในประเทศต่างๆ ทั่วโลก เนื่องจากเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย โตเร็ว สืบพันธุ์ในบ่อเลี้ยง และมีไข่เป็นจำนวนมาก เนื้อมีรสดี จึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

รูปร่างคล้ายปลาตะเพียน เกล็ดใหญ่ มีหนวด 4 เส้น ครีบท้องยาวถึงโคนหาง หางเว้า สีต่างๆ กัน โดยมากเป็นสีดำแกมเขียว ที่เป็น

ปลาไน *cyprinus carpio* Linnaeus

ปลาไนต้องการบ่อกว้าง ถ้าเป็นบ่อเล็กควรถ่ายเทน้ำได้สะดวก และมีน้ำไหลอยู่เสมอ แม้จะตื่นเพียง 50 ซม. ปลาก็อยู่ได้ดี

อาหารจำพวกพืชผัก แต่ถ้าให้รำ หนอนและแมลง สมทบปลาจะโตเร็ว

ศัตรูของปลาไนมีมาก ควรล้างบ่อและป้องกันอย่างแข็งแรง

ปลาไนอายุ 1 ปี จะมีน้ำหนักครึ่ง กก.ขึ้นไป ซึ่งสามารถใช้เป็นอาหารหรือขายได้แล้ว

ข้อเสียของปลาไน มักชอบขุดคุ้ยกินราก หน่อ และยอดอ่อนของพืชตามขอบบ่อ ทำให้ผู้เลี้ยงมักประสบปัญหาในเรื่องการพังทลายของคันดินรอบๆ บ่อ

ปลาสลิด

รูปร่างคล้ายปลากระดี แต่มีขนาดเล็กกว่า สีพื้นของลำตัวค่อนข้างดำและมีลายดำเป็นริ้วๆ พาดขวางลำตัวตัดกับลายดำเป็นแถบยาวจากหัวถึงโคนหาง ขนาดใหญ่ยาวประมาณ 20 ซม.

ปลาสลิดชอบอยู่ในน้ำนิ่งที่มีพรรณไม้น้ำ เช่น ผัก และสาหร่าย ซึ่งเป็นที่พักอาศัยกำบังและก่อหวอดวางไข่ แหล่งของปลาสลิดมีอยู่ทั่วไป ในที่ลุ่มภาคกลาง

ปลาสลิด *Trichogaster pectoralis* Regan

ปลาสลิดกินไรน้ำและพืชผักเป็นอาหาร แต่เมื่อเลี้ยงในบ่อควรให้รำกับผักบดละเอียดเพิ่มเติม จะช่วยให้ปลาโตเร็วยิ่งขึ้น เมื่ออายุปลาได้ 8 เดือน มีขนาด 15 ซม. ก็ใช้เป็นอาหารหรือจับขายได้

เนื้อที่บ่อ 1 ตารางเมตร เลี้ยงปลาสลิดขนาดเล็กได้ 20-30 ตัว ขนาดใหญ่ 3-5 ตัว

ปลาดุก

ปลาดุกเป็นปลาน้ำจืดที่ชาวไทยนิยมรับประทานเป็นอาหารประจำวัน เนื้อมีรสดี มีขายอยู่ตามตลาดทั่วไป ราคาดี เลี้ยงง่าย โตเร็ว และอดทนต่อสิ่งแวดล้อม พันธุ์ปลาหาได้ง่าย โดยการเพาะหรือรวบรวมจากแหล่งน้ำธรรมชาติ

ปลาดุกมีรูปร่างยาวเรียว ไม่มีเกล็ด ครีบหลังยาวไม่มีกระดูก ครีบกันยาวเกือบถึงโคนครีบหาง มีหนวด 4 คู่ และมีอวัยวะพิเศษช่วยในการหายใจ ทำให้ปลาดุกอดทนสามารถอยู่พ้นน้ำได้นาน ปลาดุกที่นิยมเลี้ยงมีสองชนิด คือ ปลาดุกด้านและปลาดุกอูย แตกต่างกันที่กระดูกท้ายทอย ด้านหลังของปลาดุกด้านมีลักษณะแหลมกว่าปลาดุกอูย

ปลาดุก *Clarias* spp.

ปลาดุกมีนิสัยชอบหนีจากบ่อเลี้ยง ฉะนั้น บ่อเลี้ยงปลาดุกจึงต้องล้อมรั้วไม้รวก ฝือก ไม้กระดาน สังกะสีแผ่น หรือต้นหมากวางขวางรั้วสูงประมาณ 50 ซม. ถ้าบ่อเลี้ยงอยู่ใกล้คูคลองธรรมชาติ ควรจะกรุภายในบ่อด้วยไม้เพื่อป้องกันการหนี

ปลาขนาด 7-10 ซม. ควรปล่อยลงเลี้ยงตารางเมตรละประมาณ 50 ตัว ถ้าปลาขนาดเล็กกว่านี้ ก็ปล่อยตารางเมตรละประมาณ 80 ตัว

อาหาร ปลาดุกกินได้ทั้งเนื้อและผัก แต่ถ้าเลี้ยงด้วยอาหารประเภทเนื้อสัตว์ 30-50 เปอร์เซ็นต์ของอาหารทั้งสองประเภท จะทำให้ปลาเจริญเติบโต และมีน้ำหนักดีกว่าเลี้ยงด้วยอาหารเพียงประเภทเดียว เศษเนื้อสัตว์ควรเป็นส่วนที่เหลือจากการใช้ประโยชน์ด้านอื่นแล้ว เช่น เครื่องในสัตว์

เศษเนื้อ กากมัน เลือดสัตว์ แผลง ไล่เดือน อาหารประเภทผักและแป้ง
ควรบดผสมกับอาหารประเภทเนื้อสัตว์ คือ รำข้าว ปลายข้าว กากถั่ว
กากมัน แป้ง ข้าวโพด

ศัตรูของปลาดุกมีไม่มากนัก แต่ปลามักทิ่มแทงกันเอง กินอาหาร
จุ ฉะนั้น ในระหว่างการเลี้ยงควรระบายนํ้าในบ่อบ่อยๆ เพราะอาหาร
จะทำให้เน่าเสียเร็วกว่าปกติ

ปลาดุกใช้เวลาเลี้ยง 4-6 เดือน ได้นํ้าหนักตัวละประมาณ
200-350 กรัม ซึ่งเป็นขนาดที่จำหน่ายในท้องตลาด

ข้อควรระวัง ปลาดุกแม้จะเลี้ยงง่ายโตเร็ว แต่ก็มักเป็นโรค
ระบาดและลูกกลมอย่างรวดเร็ว อาจตายหมดบ่อได้ง่ายๆ

ปลาสร้อย

ปลาเทโพ

ปลาสร้อยเป็นปลาเทโพรูปร่างคล้ายคลึงกัน คือ ตัวยาวเรียว
ไม่มีเกล็ด มีครีบหลังสองอัน หลังเป็นฉาก เป็นปลานํ้าจืดที่มีขนาดใหญ่
เลี้ยงรวมกันได้ รสดี ราคาสูง เลี้ยงง่าย และโตเร็ว ไม่วางไข่ในบ่อ ผู้เลี้ยง
จึงต้องหาซื้อพันธุ์ปลาจากที่อื่นมาเลี้ยง

ปลาสร้อย *Pangasius sutchi* (Buchanan)

ปลาเทโพ *Pangasius larnaudii* (Bocourt)

ลักษณะของปลาทั้ง 2 ชนิดนี้ ปลาขนาดเล็กดูไม่แตกต่างกัน
นัก แต่เมื่อโตได้ประมาณ 5 ซม. จะเห็นว่าปลาสร้อยไม่มีจุดดำที่หู ส่วน
ปลาเทโพมีจุดดำที่หูข้างละจุด ปากมนและกว้างกว่า

ปลาสร้อยและปลาเทโพอยู่ในแม่น้ำลำคลองที่น้ำไหล มีมากใน
ภาคกลาง ลูกปลามีมากระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม วิธีจับ
ใช้แห อวน เครื่องมือกั้งกัน เช่น ร้วไซมาน

บ่อที่ใช้เลี้ยงปลาสร้อย ปลาเทโพ ควรมือนํ้าไหลถ่ายเทได้เสมอ
ศัตรูของปลาก็มีมาก จึงควรป้องกันอย่างแข็งแรง และเนื่องจากเป็น
ปลาที่มีขนาดใหญ่ จึงไม่ควรเลี้ยงอย่างแออัดนัก

ปลาสร้อย ปลาเทโพ กินอาหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นพืชผัก รำ
เศษอาหารในครัว แหน สาหร่าย หรือใช้ผักบดให้กินก็ได้ เลี้ยง
1 ปี อาจโตถึง 70 ซม. น้ำหนัก 5 กก. แต่ปกติจะได้นํ้าหนัก 1.5 กก.

ส่วนปลาเทโพในแหล่งน้ำธรรมชาติจะกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร ได้แก่ ลูกปลานขนาดเล็ก และสิ่งเน่าเปื่อย

ปลาจีน

ปลาจีน หมายถึง ปลาที่มีกำเนิดมาจากประเทศจีนนอกจากปลาไน คือ ปลาเฉาหรือปลากินหญ้า ปลาลิ้น (เล่ง) หรือปลาเกล็ดเงิน และปลาซ่ง หรือปลาตัวโต ปลาทั้งสามชนิดนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่ ชาวจีน มีรสดี เป็นที่นิยมมาก มีราคาสูง แต่โดยปกติปลาเหล่านี้ไม่สืบพันธุ์ วางไข่ในบ่อ

ปลาทั้งสามชนิดเป็นปลาจำพวกเดียวกับปลาตะเพียน เลี้ยงรวม กันได้มีลักษณะแตกต่างกันดังนี้ คือ

ปลาเฉาหรือปลากินหญ้า *Ctenopharyngodon idellus* (Cuv. & Val.)

ปลาเฉาลำตัวกลมยาว คล้ายปลากระบอก เกล็ดใหญ่ สีค่อนข้าง เขียว หากินบนผิวน้ำ มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ปลากินหญ้า

ปลาลิ้น หรือเล่ง ตัวแบน เกล็ดเล็กละเอียด สีเงิน ท้องเป็นสันตั้งแต่ คอหอยจรดครีบกัน กระโดดเก่ง หากินตามระดับกลางๆ น้ำ มีชื่อเรียก เป็นภาษาไทยว่า ปลาเกล็ดเงิน

ปลาลิ้นหรือปลาเกล็ดเงิน *Hypophthalmichthys molitrix* (Val.)

ปลาซ่งคล้ายปลาลิ้น แต่หัวโตกว่า หลังสีดำ ตัวสีม่วง ท้องเป็นสัน ตั้งแต่ครีบท้องถึงครีบกัน หากินตามพื้นบ่อ มีชื่อไทยเรียกว่า ปลาหัวโต

ปลาซ่งหรือปลาหัวโต *Aristichthys nobilis* (Richardson)

บ่อปลาจีนก็เช่นเดียวกับปลาไน คือ ต้องการที่กว้าง ไม่แออัด

หากมีน้ำถ่ายเทสม่ำเสมอได้ยิ่งดี จำนวนปลาที่จะเลี้ยงในบ่อ อัตราปลา 1 ตัว ต่อเนื้อที่ 5 ตารางเมตร

อาหารของปลาจีน ได้แก่ ผัก หญ้า รำ ข้าวสุก และไรน้ำ เฉพาะปลาเผื่อต้องการผักและหญ้ามักกว่าปลาชนิดอื่น มูลของปลาเผื่อเป็นปุ๋ยและอาหารของปลาจีนอีก 2 ชนิด ดังนั้น จึงเลี้ยงรวมกันได้ดี อัตราการปล่อย คือ ปลาเผื่อ 7 ตัว ปลาลิ้น 2 ตัว และปลาชัง 1 ตัว ในพื้นที่ 4 ตารางเมตรต่อหนึ่งตัว

ศัตรูของปลาเหล่านี้มีมาก จึงควรให้การเอาใจใส่บ่อปลาเพื่อป้องกันและกำจัดศัตรูอยู่เสมอ

ถ้าอาหารบริบูรณ์ ปลาที่เลี้ยงตั้งแต่ขนาด 20 ซม. จะมีน้ำหนัก 1.5 กก. ในเวลา 6 เดือน

ปลาแรด

ปลาแรดเป็นปลาจำพวกเดียวกับปลากระดี่ และปลาสลิค แต่มีขนาดใหญ่กว่า ในชาวเลี้ยงปลาแรดในบ่อได้ผลดี ปลาแรดมีเนื้อแน่น

ปลาแรด *Osphronemus goramy* (Lacepede)

สีเหลืองอ่อน และรสชาติ จึงเป็นที่นิยมทั่วไป

ปลาแรดมีรูปร่างแบน กว้าง ทำให้ดูสั้นและป้อม ปากเล็ก เมื่อยังเล็กอยู่คล้ายกระดี่หม้อ ต่างกันที่มีจุดที่โคนหางเพียง 1 จุด มีสีดำจางเป็นแถบข้างตัว เมื่อโตมีนอที่หัว ส่วนกระดี่หม้อมีจุดข้างละ 2 จุด เมื่อโตขึ้นจุดของปลาแรดจะเลือนหายไป

ปลาแรดกินอาหารทุกชนิด ได้แก่ ผักบุ้ง แหน จอก สาหร่าย หญ้าอ่อน หนอน ลูกกุ้งและแมลง จะให้รำ ข้าวสุก กากมะพร้าวเป็นครั้งคราวก็ได้ผลดี

บ่อปลาแรดก็สร้างเช่นเดียวกับบ่อปลาสลิค การวางไข่ของปลาแรดจะสร้างรังคล้ายกับรังนก จำนวนปลาที่จะปล่อยลงเลี้ยงในบ่อเมื่อยังเล็กก็ใส่จำนวนเท่ากับปลาสลิค แต่เมื่อปลาโตขึ้นควรลดจำนวนลงให้เหลือ 3 ตัว ต่อเนื้อที่ 1 ตารางเมตร

ปลาแรดอายุได้ 1 ปี ก็ใช้เป็นอาหารหรือขายได้

ปลาหมอตาล

ปลาหมอตาลเป็นปลาน้ำจืดชนิดหนึ่งที่มีเนื้อแน่น รสดี เลี้ยงง่าย

ปลาหมอตาล *Helostoma temminckii* (Cuv. & Val.)

และสืบพันธุ์ในบ่อ ทำให้เพิ่มจำนวนปลาได้รวดเร็ว จึงเป็นปลาที่เหมาะสมสำหรับจะใช้เลี้ยงในบ่อ

ปลาหมอตาลเป็นปลาพวกเดียวกับปลาหมอไทย แต่ปลาหมอตาลตัวแบนและกว้างกว่า สีค่อนข้างขาว ครีมน้ำเงินเข้ม ปากยัดหดได้

แหล่งของปลาหมอตาลอยู่ในบึง บ่อ ที่น้ำนิ่งหรือไหลไม่แรงในภาคกลาง เช่น ที่บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ มีปลาหมอตาลอยู่ทั่วไป

ปลาหมอตาลเลี้ยงรวมกับปลาสลิด ปลาสวาย และปลาเทโพได้ เพราะกินพืชและไร่น้ำเป็นอาหาร ำ ผักบุ้ง และเศษอาหารในครัวที่เหลือกินก็ใช้เป็นอาหารรวมให้กินได้

ปลาหมอตาลโตถึง 32 ซม.หนัก 1 กก. แต่เมื่อเลี้ยงได้ 1 ปี ด้วยยาว 20 ซม. ก็เป็นขนาดที่จับขายได้แล้ว

ปลากระบอก

ปลากระบอกมีหลายชนิด เป็นปลาทะเลที่ควรเลี้ยงในบ่อ เพราะหาพันธุ์มาเลี้ยงได้ง่าย รสดี และมีราคา สามารถเลี้ยงในน้ำจืดและน้ำกร่อยได้ดี

ปลากระบอกขนาดเล็กคล้ายกับปลานวลจันทร์ทะเล แต่ไม่ประเปรี้ยวเท่าปลานวลจันทร์ทะเล มีหัวป้าน และมีครีบหลัง 2 อัน

ลูกปลากระบอกหากินอยู่ตามลำรางที่ติดต่อกับทะเล และในบริเวณแอ่งน้ำในป่าแสม โกงกาง ตามจังหวัดชายทะเลทั่วไปทั้งสองฝั่งของอ่าวไทยจะพบปลากระบอกอยู่รวมกันเป็นฝูงๆ กินพืช ไร่น้ำ ตะไคร่น้ำ และสาหร่ายทะเล เลี้ยงรวมกับปลานวลจันทร์ทะเลก็ได้

บ่อปลากระบอกควรสร้างแบบเดียวกับบ่อปลานวลจันทร์ทะเล คือ ใช้บ่อกว้างและมีทางระบายน้ำเข้าออกได้สะดวก

เมื่อเลี้ยงได้ 6 เดือนก็มีขนาดใหญ่จับขายได้ วิธีจับปลากระบอกนั้นใช้เฝือกล้อมหรือทอดจับด้วยแห

ปลากระบอก *Mugil spp.*

ปลานวลจันทร์ทะเล

ปลานวลจันทร์ทะเล เป็นปลาทะเลที่เลี้ยงได้ทั้งในน้ำจืดและน้ำกร่อย มีรูปร่างคล้ายปลากระบอก แต่เปรี้ยวและดูงามกว่า เกล็ดเล็กๆ เป็นสีเงินมีครีบหลัง 1 อัน หางเว้าเป็นแฉกแหลม มีขนาดโตถึง 1.5 เมตร ในประเทศใกล้เคียง เช่น อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์เลี้ยงในบ่อได้ผลดี

ปลานวลจันทร์ทะเล *Chanos chanos (Forsk.)*

ปลาชนิดนี้ไม่วางไข่ในบ่อ แต่ลูกปลาจากทะเลจะเข้ามาอาศัยเลี้ยงตัวบริเวณปากแม่น้ำชายฝั่งทะเลที่เป็นหาดทราย และตามลำรางในป่าแสมโกงกาง จับได้มากทั้งสองฝั่งของอ่าวไทย เช่นที่ประจวบคีรีขันธ์ และจันทบุรี ผู้เลี้ยงจึงต้องรวบรวมลูกปลาจากแหล่งดังกล่าวมาเลี้ยง

วิธีรวบรวมลูกปลา ใช้วนตาถี่หรือที่เรียกว่า ผ้าเจียด และสวิงตักลูกปลาระยะที่มีขนาดเล็ก ลำตัวเรียวยาวเหมือนเข็มเย็บผ้าและขังเลี้ยงไว้ในหม้อดิน เมื่อได้จำนวนมากแล้วจึงลำเลียงส่งไปเลี้ยงในบ่อต่อไป

บ่อปลานวลจันทร์ทะเลต้องการที่กว้าง แต่ลึกเพียง 55 ซม. ก็พอ สถานที่สร้างบ่อเลี้ยงควรเป็นที่ลุ่มชายเลน บริเวณป่าแสม โกงกาง ที่ทิ้งไว้รกร้างว่างเปล่า เมื่อขุดบ่อยกคันดินให้สูงพอกักน้ำได้และน้ำไม่ท่วมก็ใช้เลี้ยงปลาได้

ปลานวลจันทร์ทะเลกินพืช ไร่น้ำ ตะไคร่น้ำ หรือสาหร่ายทะเลที่เพาะปลูกขึ้นได้ในบ่อ ดังนั้น ผู้เลี้ยงจึงไม่มีการอันใดมากนัก เพียงแต่ให้น้ำถ่ายเทเข้าออกได้บ้างก็พอ ปลานวลจันทร์ทะเลทนทานต่อการเปลี่ยนแปลงของความเค็มได้ในวงกว้างมากกว่าปลาชนิดอื่นๆ สามารถอยู่ได้ในความเค็มตั้งแต่ 0 ถึง 100 ส่วนในพันส่วน

ลูกปลานวลจันทร์ทะเล เมื่อแรกเลี้ยงขนาด 1.5 ซม. จะโตเป็น 30 ซม. นำมาประกอบอาหารหรือขายได้ในเวลา 6 เดือน เมื่อจะจับก็ให้ลดระดับน้ำในบ่อ แล้วใช้มือกล่อม หรือใช้แห

การเตรียมพันธุ์ปลา

ในกรณีที่ผู้เลี้ยงสามารถเพาะพันธุ์ปลาได้เอง นับว่าเป็นผลดีดังนี้

1. ช่วยลดภาระการรวบรวมลูกปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ
2. การซื้อพันธุ์ปลาจากผู้อื่นอาจประสบปัญหา เช่น มีราคาแพง หรือไม่ได้ขนาดและจำนวนตามที่ต้องการ
3. ไม่ได้ลูกปลาในช่วงเวลาที่ต้องการ
4. ไม่สามารถคัดสายพันธุ์ปลาที่ดีได้ เนื่องจากปัจจุบันผู้จำหน่ายพันธุ์ปลามักจะไม่คำนึงถึงการคัดพันธุ์ปลาที่ดี

อนึ่ง หากมีปริมาณลูกปลาเกินความต้องการ ก็สามารถจัดจำหน่ายช่วยเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งด้วย

ปลาที่ควรเลี้ยงมีบางชนิดที่สามารถจะเพาะพันธุ์ในบ่อได้ คือ ปลาในปลาสลิด ปลาดุก ปลาแรด และปลาหมอตาล

ปลาใน

การเพาะพันธุ์ปลาในทำได้เกือบตลอดปี โดยผู้เลี้ยงต้องดำเนินการคัดเลือกพ่อแม่ปลาและช่วยทำที่วางไข่ ปลาที่ใช้ทำพันธุ์ควรเลือกปลาขนาดใหญ่สมบูรณ์ ขนาดน้ำหนักประมาณตัวละ 500 กรัม (ครึ่ง กก.) ขึ้นไป

ปลาในตัวผู้นั้น เมื่อโตเต็มวัย หากเอามือลูบบริเวณหัวตรงแก้มจะสากระคายมือ ส่วนตัวเมียสลิ้น แต่ถ้าขังไว้นานจะสังเกตความแตกต่างนี้ได้ยาก ลักษณะที่บอกเพศอีกประการหนึ่งก็คือ ถักรัดท้องปลาแต่เบาๆ ตัวผู้จะมีน้ำสีขาวขุ่นๆ ไหลออกมาจากช่องเพศ ส่วนตัวเมียที่มีไข่แก่พร้อมที่จะผสมพันธุ์ได้ บริเวณท้องจะขยายใหญ่ พื้นท้องนูน ถ้าเอามือกดหรือรัดเบาๆ จะมีไข่ไหลออกมา

การเพาะพันธุ์ปลาใน จำเป็นต้องจัดเตรียมอุปกรณ์เพื่อให้ปลา วางไข่ ดังนี้

1. วัสดุสำหรับให้ปลาวางไข่ ได้แก่ สาหร่ายหางม้า ผักที่มี รากยาว จำพวกผักบุ้ง หรือเส้นใยต่างๆ เช่น เชือกพลาสติก เพื่อเป็นที่ ให้ไข่ติด (ถ้าเป็นผักควรรวบให้เป็นกำยาวประมาณ 60 ซม. ผูกเรียงเป็นแพ เว้นระยะห่างกันราว 20 ซม. หรือลอมไว้ในคอกสีเหลี่ยม)

2. บ่อเพาะพันธุ์ปลา จะเป็นบ่อดินหรือบ่อซีเมนต์ก็ได้ สำหรับบ่อ ดิน ควรมีเนื้อที่ไม่ต่ำกว่า 50 ตารางเมตร ลึก 1 เมตร ส่วนบ่อซีเมนต์ ควรมีขนาดตั้งแต่ 10 ตารางเมตร ขึ้นไป ลึก 1 เมตร บ่อทั้งสองชนิดนี้ ควรเป็นบ่อที่ทำความสะอาดได้ง่าย

3. การทำความสะอาดบ่อ ถ้าเป็นบ่อดินควรตากบ่อให้แห้ง แล้วจึงระบายน้ำเข้าบ่อ และคัดเลือกพ่อแม่ปลาที่ดีมีความสมบูรณ์ ปล่อยลงบ่อเพาะพันธุ์เพื่อให้ผสมพันธุ์วางไข่ต่อไป ตามปกติแล้ว ปลาในจะวางไข่ในตอนเช้าตรู่

4. การเคลื่อนย้ายไข่ปลา เมื่อปลาวางไข่ติดกับวัสดุที่จัดเตรียม ไว้ให้แล้ว จึงย้ายวัสดุไปเพาะฟักยังบ่ออนุบาลลูกปลา หรือย้ายพ่อแม่ปลา ออก เพื่ออนุบาลลูกปลาในบ่อเพาะพันธุ์ก็ได้ ไข่ปลาในมีสีเหลืองอ่อน หลังจาก 48 ชั่วโมงจะฟักเป็นตัว

ปลาสลิด

ปลาสลิดจะวางไข่ในฤดูฝน คือ ตั้งแต่เดือนเมษายนตลอดไปจน ถึงสิงหาคม ปลาที่จะเพาะพันธุ์ได้ดีมีอายุราว 7 เดือน ขนาด 10 ซม. ขึ้นไป แต่ไม่ควรมีความยาวเกิน 20 ซม. เพราะความปราดเปรียวของ ปลาจะน้อยลง พ่อแม่ปลาที่จะนำมาเพาะพันธุ์ควรเลือกขนาดใหญ่ อวัยวะดีครบถ้วนแข็งแรง ไม่มีโรคพยาธิ

ปลาสลิดตัวผู้ลำตัวยาวเรียว สันหลังกับสันท้องเกือบขนานกัน ครีบหลังมีปลายแหลมยาวถึงหรือเลยโคนหาง มีสีและลวดลายเข้ม ส่วน ตัวเมียลำตัวป้อม ครีบหลังมนยาวไม่ถึงโคนหาง สีจางกว่าตัวผู้ เมื่อ มีไข่ส่วนท้องจะบวมเป่ง

เมื่อปลาตัวเมียมีไข่แก่ ตัวผู้จะก่อกวดในกอผักหญ้า แล้วรัดตัว เมียให้วางไข่ หลังจากตัวผู้ผสมน้ำเชื้อกับไข่แล้วตัวผู้ก็อมไข่ไปฟักติด กับหวอด ไข่สีเหลืองขนาด 1 มม. ฟักเป็นตัวในเวลา 48 ชั่วโมง ส่วนไข่ ที่ไม่ได้ผสมเริ่มมีสีขาวขุ่นในเวลาประมาณ 12 ชั่วโมง และมีราขึ้น ลักษณะเป็นเส้นใยขาวๆ

ลูกปลาโตได้ขนาด 2-3 ซม. จึงแยกไปเลี้ยงบ่ออื่น

บ่อที่จะใช้เป็นบ่อเพาะพันธุ์ควรมีขนาด 1-2 ไร่ ลึก 120 ซม. มีท่อระบายน้ำเข้าออกได้สะดวกและปลูกผักบุ้ง ผักกระเฉดไว้ริมบ่อ ให้ปลาใช้เป็นที่ยึดก่อกวด เมื่อจะปล่อยปลาผสมพันธุ์ ควรล้างบ่อและ ตากบ่อให้แห้งสัก 7 วันก่อน แล้วกำจัดศัตรูและฆ่าเชื้อโรคด้วยโลดีนและ ปูนขาว หลังจากนั้นระบายน้ำเข้าบ่อใหม่และปล่อยปลาลงไป ในพื้นที่ 1 ไร่ ควรปล่อยพ่อแม่ปลา 200 คู่ ถ้า 2 ไร่ใช้ 320 คู่

ปลาคูก

ปลาคูกวางไข่ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงพฤศจิกายน เดือนที่มีฝนตกชุกปลาจะวางไข่มาก พ่อแม่ปลาที่นำมาเพาะควรมีขนาดยาวไม่น้อยกว่า 20 ซม. เป็นปลาที่เติบโตเร็ว ไม่มีโรคและพยาธิ มีไข่หรือน้ำเชื้อแก่เต็มที พ่อแม่ปลาควรมีขนาดไล่เลี่ยกัน ใช้พ่อแม่ปลาประมาณ 10 คู่ต่อเนื้อที่บ่อเพาะ 200 ตารางเมตร

อวัยวะแสดงเพศผู้อยู่ที่บริเวณใกล้กับช่องทวาร มีลักษณะเรียวยาวยื่นออกมาทางด้านหาง ส่วนปลาวัวเมียลักษณะดังกล่าวจะสั้นกว่าค่อนข้างกลม ในฤดูวางไข่ ปลาวัวเมียจะมีส่วนท้องอูมเป่งกว่าปกติ เมื่อไข่เจริญเต็มที่ ไข่มีอริดท้องเบาๆ ไข่จะไหลออกมา

บ่อเพาะฟักปลาคูก

แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ บ่อสำหรับขุนเลี้ยงพ่อแม่พันธุ์ โดยปกติจะมีความกว้างประมาณ 5-10 เมตร ยาว 10-20 เมตร ลึก 1.50-2.00 เมตร เชื่อมติดต่อกับแปลงเพาะขยายพันธุ์ ซึ่งมีระดับน้ำตื้นกว่าบ่อขุนเลี้ยงพ่อแม่ แต่เนื้อที่มากกว่าประมาณ 2-3 ไร่ แปลงเพาะลูกปลานี้ชุดชอยเป็นร่องติดต่อกับบ่อพ่อแม่พันธุ์ และชุดโพรงตามแนวคันคูที่ชอยเอาไว้ให้มีขนาดปากกว้าง 30 ซม. ลึก 35 ซม. อยู่ได้ระดับน้ำประมาณ 20 ซม.

วิธีเพาะพันธุ์ปลาคูก

ควรใช้พ่อแม่พันธุ์ซึ่งมีอายุตั้งแต่ 6-8 เดือนขึ้นไป น้ำหนักประมาณ 4-5 ตัวต่อ กก. แล้วนำมาเลี้ยงไว้ในบ่อขุน โดยให้อาหารที่มีคุณค่าสูงทั้งโปรตีน เกลือแร่ และวิตามิน ฯลฯ เช่น ปลาเป็ดบดผสมรำ ปลาขี้ขาวต้มสุก

และวิตามิน ใช้เวลาขุนประมาณ 2-3 เดือน เมื่อถึงฤดูวางไข่ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ผู้เพาะพันธุ์ปลาจะต้องระบายน้ำในบ่อขุนเลี้ยงออกจนเกือบหมด แล้วดันน้ำเข้าจนกระทั่งล้นไปยังแปลงเพาะฟักซึ่งอยู่ติดต่อกันให้ท่วมแนวคันคู เมื่อปลาได้รับน้ำใหม่ และมีความสมบูรณ์ทางเพศเพียงพอแล้ว ปลาจะจับคู่กันไปวางไข่ตามโพรงที่จัดไว้ให้ในแปลงเพาะฟักต่อมาอีกประมาณ 10 วัน จะสามารถรวบรวมลูกปลาได้โดยเอามือคลำตามโพรงที่มีลูกปลา แล้วใช้กระชอนผ้าช้อนลูกปลาขึ้นมา ลำเลียงไปยังบ่ออนุบาล หลังจากที่ได้รวบรวมลูกปลาหมดแล้ว ให้ลดน้ำบริเวณแปลงเพาะให้แห้งเพื่อตากบ่อ และให้พ่อแม่ปลากลับมายังบ่อขุนเลี้ยงตามเดิม ทำการขุนเพื่อเป็นพ่อแม่พันธุ์รุ่นต่อไปทำเช่นนี้หมุนเวียนไปเรื่อยๆ ในปีหนึ่งๆ จะใช้พ่อแม่ปลาชุดนี้เพาะฟักได้ประมาณ 4-5 ครั้ง ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของพ่อแม่ปลา และสภาพแวดล้อมที่จะอำนวย

เมื่อปลาจะวางไข่ สังเกตได้จากตัวผู้และตัวเมียจะว่ายเข้าออกในบริเวณโพรงบ่อยๆ ไข่จะติดกับดินหรือรากหญ้าบริเวณกันหลุม ไข่มีสีเหลืองอ่อน ขนาดประมาณ 1 มม. ปลาวัวผู้จะเฝ้าดูแลรักษาไข่จนกระทั่งฟักออกเป็นตัวและถุงไข่แดงบริเวณท้องยุบ ทั้งนี้จะเป็นเวลาประมาณ 5-7 วัน ในระหว่างนี้ ลูกปลาจะผุดขึ้นผุดลงเพื่อหายใจ ประมาณ 10 วัน จึงรวบรวมลูกปลาตามโพรงต่างๆ แยกไปอนุบาล

อนึ่ง ปลาคูกอาจหาพันธุ์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ ตามสภาพสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมได้ด้วย ลูกปลาขนาดโตจะสามารถรวบรวมได้จากแอ่งน้ำที่ปลาทกคลักในฤดูน้ำลด

วิธีรวบรวมลูกปลาดุกในธรรมชาติ ปกติแล้วผู้รวบรวมจะใช้มือคลำตามชายน้ำในท่าเลดังกล่าว เมื่อพบโพรงก็ค่อยๆ ใช้มือคลำลงไป ถ้ากลิ่นหลุมหรือโพรงสั้น แสดงว่าปลาดุกกำลังกัดแองเพื่อวางไข่ หรือสังเกตเห็นพ่อแม่ปลาวางไข่ออกบริเวณนั้นบ่อยๆ ถ้าปลาวางไข่แล้ว ไข่จะติดอยู่ที่ผิวดินเป็นเม็ดเล็กๆ สีเหลืองอ่อน ขนาดประมาณเท่าเม็ดสาคุขนาดเล็ก เมื่อฟักออกเป็นตัวแล้ว หากเอามือคลำลงไปจะรู้สึกว่ามีสิ่งที่เคลื่อนไหวมากกระทบมือหยุบๆ หยิบๆ ผู้รวบรวมมักจะเอากะชอนผ้าซ้อนขึ้นมามาดูถ้าเห็นว่าลูกปลามีถุงไข่แดงติดอยู่ที่ส่วนท้อง จะทิ้งไว้ในโพรงอีกประมาณหนึ่งสัปดาห์จึงมาซ้อนไปเลี้ยงในบ่ออนุบาล

ปลาแรด

ปลาแรดวางไข่อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง แต่จะชุกชุมมากในเดือนเมษายนถึงเดือนสิงหาคม ไข่แต่ละครั้งมีจำนวนอยู่ในราว 1,000 ฟอง ปลาแรดที่จะสืบพันธุ์ได้อายุ 3 ปี ขนาดประมาณ 11 นิ้ว ปลาแรดตัวผู้มีนอใหญ่และแถบขาวรอบฐานครีบอก

ในการเพาะพันธุ์ปลาแรด ควรปลูกผักหญ้าริมบ่อ หรือไม่ก็หารกตาลทิ้งไว้ให้ ปลาแรดจะทำรังคล้ายรังนกขนาดใหญ่ โดยใช้ผักหรือต้นหญ้าทำรัง ปลาจะวางไข่ในรังที่ทำไว้ บ่อขนาด 50 ตารางเมตรลึก 1.5 เมตร เลี้ยงพ่อแม่ให้สืบพันธุ์ได้คราวละ 20 ตัว คือ ตัวเมีย 10 ตัว ตัวผู้ 10 ตัว

เมื่อปลาวางไข่แล้ว จะย้ายรังมาฟักไข่ในบ่ออนุบาล หรือถึงส่วน

ทรงกลม สำหรับถึงส่วนนี้ ให้แช่น้ำจนหมดต่างจึงนำลูกปลามาใส่ แต่อย่าใส่ลูกปลาหนาแน่นเกินไปนัก เนื่องจากไข่ปลา บางส่วนที่ไม่ฟักเป็นตัวจะทำให้เน่าและลูกปลาอาจตายได้ เมื่อลูกปลาอายุ 3 วัน จึงเริ่มให้อาหารคือ ไข่แดงต้มสุกละลายน้ำโปรยให้กระจายเป็นเม็ดเล็กๆ ให้กิน หรือให้ไรแดง หลังจากลูกปลาอายุประมาณ 2 อาทิตย์ ลำเลียงไปอนุบาลในบ่อดิน

อาหารของลูกปลา ได้แก่ ผัก หญ้า ตะไคร่น้ำ ไรน้ำ และตัวปลวก

ปลาหมอตาล

ปลาหมอตาลเริ่มวางไข่ในเดือนมิถุนายน ชอบวางไข่ในที่ตื้นบริเวณที่มีผักหญ้า ปลาหมอตาลอายุได้ 1 ปี ก็มีไข่ ไข่จะลอยขึ้นมาบนผิวน้ำและฟักเป็นตัวภายในเวลา 12 ชั่วโมง

ปลาหมอตาลตัวผู้ ตัวเรียวแคบกว่าตัวเมีย ในฤดูปลาวางไข่ ปลาหมอตาลตัวเมียจะมีท้องใหญ่ ลักษณะที่ควรสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ตัวผู้มีก้านครีบท้องยาวเสมอกัน ส่วนตัวเมียก้านครีบท้องอันที่สามยาวกว่าอันอื่นๆ

ในบ่อขนาด 50 ตารางเมตร เลี้ยงปลาหมอตาลที่มีขนาดสืบพันธุ์ได้ 20 คู่คือ ตัวเมีย 20 ตัว ตัวผู้ 20 ตัว เมื่อปลาวางไข่แล้ว จะซ้อนไข่ไปฟักในบ่ออื่นหรือในถังไม้ขนาดใหญ่ได้

เมื่อลูกปลาอายุได้ 2 อาทิตย์ ก็ปล่อยลงบ่อเลี้ยง ให้ผัก หญ้า ตะไคร่น้ำ ไรน้ำเป็นอาหาร

ศัตรูของปลาและวิธีการกำจัด

ปลาก็เป็นพวกหนึ่งที่ต้องสู้เอาชีวิตรอดเยี่ยงเดียวกับสัตว์อื่นๆ แต่ปลาที่เลี้ยงในบ่อจะเป็นปลาที่มีธรรมชาติไม่เก่งกาจในการต่อสู้ นักแต่มีศัตรูและภัยธรรมชาติ เป็นเหตุที่ทำให้ตายหรือโตช้ามากมาย ดังนั้นผู้เลี้ยงจึงควรป้องกันและกำจัดศัตรูให้ด้วย เมื่อมีโรคพยาธิก็รักษาพยาบาลเพื่อปลาจะได้มีอัตราการรอดตายสูง เจริญเติบโตได้ดี และสืบพันธุ์เพิ่มลูกหลานให้มากยิ่งขึ้น

ศัตรูและโรคพยาธิของปลา จำแนกออกเป็นพวก ดังนี้

1. โรคพยาธิ มีเชื้อโรค รา หนอน เหย็บน้ำ เหน้ำ เชื้อโรค เชื้อรานั้น มองด้วยตาเปล่าไม่ค่อยเห็นและรักษายาก อาจเกิดจากน้ำเสียเนื่องจากให้อาหารมากเกินไป หรือไม่มีการถ่ายเทน้ำ อาหารบูดเน่าขาดอาหาร ปล่อยปลาหลงเลี้ยงหนาแน่นมากเกินไป เมื่อปรากฏว่ามีปลาเป็นโรคก็ควรจับแยกออกหรือทำลายเสีย ส่วนที่มีพยาธิ เช่น หนอน เหย็บ และเหา ถ้ามีไม่มากควรแยกปลาออกและเก็บทำลายเสีย

2. หอย บางชนิดแย่งอาหารกิน ควรเก็บทำลายเสีย

3. ปลา เช่น ปลาไหล ปลาดุก ปลาช่อน ปลาน้ำ และปลาที่ดุร้ายอื่นๆ นอกจากดัก ตก วิดบ่อ หรือจับทำลายแล้ว ควรป้องกันไม่ให้เข้าบ่อโดยใช้ตะแกรงตาถี่กั้นทางเข้าออก ปลาที่ไม่ทำลายโดยตรงก็มีมาก แต่เมื่ออยู่ในบ่อจะแย่งอาหารปลาที่เลี้ยง เป็นศัตรูทางอ้อม จึงควรกำจัดด้วย

4. กบ เขียด ที่กินลูกปลาก็มีมาก จึงควรป้องกันกบ เขียดอย่าให้มีอยู่ในบ่อ

5. สัตว์เลื้อยคลาน ได้แก่ งู ตะพาบน้ำ เขี้ย ควรรจับหรือยิงทำลายเสีย

6. นก นกกินปลา นกกาน้ำ นกเป็ดน้ำ นกกระทง นกเหล่านี้นกกินปลาในบ่อ ป้องกันโดยใช้เชือกขึงขวางบ่อให้ถี่ หรือจับทำลายด้วยเครื่องดักหรือยาเบื่อเมา

7. สัตว์ดุณม ได้แก่ นากและเสือปลา ควรจับทำลาย

8. ภัยธรรมชาติจากลมฟ้าอากาศ เช่น ร้อนจัด หนาวจัด ขาดน้ำ น้ำเค็ม น้ำเสียเพราะแร่ธาตุสารเคมี อาจทำให้ปลาเป็นโรคหรือตายได้ก็ควรแก้ไข เช่น เปลี่ยนน้ำใหม่

การกำจัดศัตรู ได้แก่ พวกปลากินเนื้อ กุ้งฝอย หอย กบ และเขียด มีวิธีดำเนินการดังนี้ คือ

1. การใช้ปูนขาว เพื่อกำจัดศัตรูพวกหอย ปลา ลูกกบ และเขียด โดยทำการระบายน้ำออกให้หมด แล้วใช้ปูนขาวโรยให้ทั่วพื้นบ่อและบริเวณที่มีน้ำขังในปริมาณปูนขาว 1 กิโลกรัม ต่อเนื้อที่บ่อ 50 ตารางเมตร

2. การใช้โลดดิน ในกรณีที่ใช้ปูนขาวแล้วไม่ได้ผลเนื่องจากมีศัตรูปลาบางชนิดซึ่งทนทานเป็นพิเศษ เช่น ปลาหมอ ปลาดุก ปลาช่อน ปลาไหล ฯลฯ ควรระบายน้ำออกให้เหลือเพียงเล็กน้อย แล้วใช้โลดดินโดยทุบให้แหลกแช่น้ำบิบบเอาแต่น้ำยางขาว นำไปสาดให้ทั่วบ่อในอัตราส่วนโลดดิน 1 กิโลกรัม ต่อน้ำ 10 ลูกบาศก์เมตร

การป้องกันน้ำเสีย ควรระวังอย่าใส่ปุ๋ยมากเกินไป และกำจัดเศษหญ้า เศษมูลที่อยู่ใกล้บ่อ ควรกำจัดและทำความสะอาด อย่าให้น้ำฝนชะพัดพาลงบ่อมากเกินไปจนความต้องการ จะทำให้น้ำเสียได้เช่นกัน

การขุดบ่อล่อปลา

การขุดบ่อล่อปลาทำได้ง่ายกว่าการเลี้ยงปลา การล่อปลาอาศัยบ่อที่ขุดขึ้นเป็นเครื่องล่อจับปลาทุกชนิดที่เข้าบ่อ เมื่อน้ำท่วมทุ่ง ปลาจะเลี้ยงตัวให้โตสักกระยะหนึ่ง พอน้ำลดปลาก็จะเข้ามารวมอยู่ในบ่อปลาที่ตกค้างอยู่ถูกจับเป็นอาหารประจำครัวเรือนและจำหน่ายเป็นอาชีพที่ช่วยให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในที่ลุ่มใกล้ทางน้ำ และในเขตพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลากร่ำรวยขึ้นได้

ผู้ประสงค์จะขุดบ่อล่อปลาจะต้องพิจารณาว่า ที่ดินที่ตนจะขุดบ่อล่อปลานั้นเป็นที่ดินของเอกชน หรือเป็นที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดินเพราะว่ากฎหมายกำหนดแนวทางปฏิบัติไว้ไม่เหมือนกัน ถ้าที่ดินที่จะขุดบ่อล่อปลาเป็นที่ดินของเอกชนถือกรรมสิทธิ์ ผู้ขุดหรือสร้างบ่อล่อปลาไม่จำเป็นต้องขอรับอนุญาตต่อเจ้าหน้าที่ แต่จะต้องระมัดระวังมิให้การขุดบ่อล่อปลานั้นเกิดการเสียหายแก่พันธุ์สัตว์น้ำในที่รักษาพิชพันธุ์โดยต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขในการขุดบ่อล่อปลาดังนี้ คือ

ขอบบ่อจะต้องอยู่ห่างจากตลิ่ง คัน หรือขอบแห่งทางน้ำ หรือที่จับสัตว์น้ำไม่น้อยกว่า 8 เมตร และต้องไม่ตั้งอยู่ในเขตหรือใกล้ชิดติดต่อกับที่จับสัตว์น้ำ ที่ว่าประมุล ที่อนุญาต ซึ่งอาจเป็นการเสียหายแก่ผู้รับอนุญาตรายได้อื่น ถ้าที่ดินที่ขออนุญาตขุดหรือสร้างบ่อล่อปลามีทางน้ำติดต่อกับที่รักษาพิชพันธุ์ บ่อนั้นจะต้องอยู่ห่างจากเขตที่รักษาพิชพันธุ์ไม่น้อยกว่า 100 เมตร (ที่รักษาพิชพันธุ์ คือ ที่จับสัตว์น้ำซึ่งอยู่ในบริเวณพระอาราม ปุชนิยสถาน หรือติดกับเขตสถานที่ดังกล่าว บริเวณประตูระบายน้ำ ฝาย ทำนบ หรือที่ซึ่งเหมาะแก่การรักษาพิชพันธุ์สัตว์น้ำ)

สำหรับการขุดหรือสร้างบ่อล่อปลาในที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน ก่อนขุดหรือสร้างบ่อล่อปลา ผู้ขุดหรือสร้างจะต้องยื่นคำขอตามแบบพิมพ์ของทางราชการ (คำขอ 4) ต่อนายอำเภอท้องที่ เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว จึงจะไปขุดหรือสร้างบ่อล่อปลาต่อไป

หลังจากขุดหรือสร้างบ่อล่อปลาเสร็จแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือเมื่อปลาเข้าไปในบ่อล่อจนได้ระยะเวลาคบกำหนดที่จะวิดจับปลา ก่อนวิดน้ำในบ่อล่อ ไม่ว่าจะอยู่ในที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินหรือเอกชนเพื่อจับปลาในบ่อล่อปลา ผู้วิดน้ำจะต้องไปยื่นคำขอตามแบบพิมพ์ของทางราชการ (คำขอ 3) ต่อนายอำเภอหรือปลัดอำเภอประจำกิ่งอำเภอหรือผู้ทำการแทนแล้วแต่กรณีเพื่อขอรับใบอนุญาต (อนุญาต 3) และเสียเงินอากรการประมงตามเนื้อที่ของบ่อล่อปลาในอัตราตารางเมตรละ 25 สตางค์

อนึ่ง ผู้วิดน้ำจับปลาจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขซึ่งกำหนดไว้ด้านหลังใบอนุญาตด้วย คือ ในการวิดน้ำหรือทำให้น้ำในบ่อล่อปลาแห้งหรือลดน้อยลงเพื่อจับปลานั้น จะทำได้ปีละไม่เกิน 2 ครั้ง เว้นแต่บ่อล่อสัตว์น้ำเค็มจึงจะทำได้มากกว่าปีละ 2 ครั้ง

วิธีขุดบ่อล่อปลา มีดังนี้

1. เลือกที่อยู่ใกล้แม่น้ำหรือคูคลองที่มีน้ำขึ้นถึง
2. ขุดบ่อจะเป็นขนาดใดก็ได้ บ่อใหญ่ปริมาณปลามากขึ้น ลักษณะบ่อควรเป็นสี่เหลี่ยมลึก 2 เมตร
3. ทำทางน้ำ 1 หรือ 2 ทาง ให้ติดต่อกับแหล่งน้ำ และลึกลงส่งน้ำเข้าบ่อได้สะดวก

4. ปักกิ่งไผ่เป็นกรำ หรือปลูกผักหญ้า เช่น ผักบุ้งและผักกระเฉดไว้ในบ่อให้เป็นที่ล่อปลาเข้ามาอาศัย

5. เมื่อปลาเข้าบ่อแล้วจึงให้อาหาร เช่น ข้าวสุก รำ และเศษอาหารบ้าง ซึ่งจะช่วยให้ปลาเข้ามามากขึ้น

การขุดบ่อล่อปลา ถ้าเป็นที่ชายทะเลก็จะได้ทั้งกุ้งและปลาทะเลบางแห่งได้กุ้งมากกว่าปลา

การเลี้ยงหอย

หอยเป็นอาหารที่มีรสดีมีหลายชนิดที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย เช่น หอยนางรม หอยแมลงภู่ และหอยแครง หอยส่วนใหญ่จับมาจากแหล่งธรรมชาติซึ่งย่อมจะทำให้ปริมาณลดน้อยลงตามส่วนกับจำนวนคนจับ ดังนั้นเพื่อตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้น และเพื่อป้องกันการขาดแคลนจึงควรเลี้ยงหอยให้เพียงพอที่จะใช้เป็นอาหารอยู่เสมอ หอยชนิดที่กล่าวถึงข้างต้นก็มีผู้เลี้ยงได้ผลดีมีกำไรทั้งในประเทศเราและต่างประเทศ

หอยที่ควรเลี้ยงมีความเป็นอยู่และวิธีเลี้ยง ดังต่อไปนี้

หอยนางรม

เนื้อหอยนางรมที่ใช้เป็นอาหาร มีวัตถุประสงค์สำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายมาก ในต่างประเทศมีผู้เลี้ยงเป็นอุตสาหกรรม เป็นอาชีพส่งเป็นสินค้าและมีรายได้อันน่าพอใจ

ธรรมชาติของหอยนางรม หอยนางรมเป็นหอยสองฝาในวัยอ่อนมีขน ว่ายน้ำและลอยไปตามกระแสน้ำ ต่อเมื่อโตขึ้นจึงจะเกาะหากินอยู่กับที่มั่นคง เช่น หลักหิน เสา ตอไม้ และกิ่งไม้ เมื่อเติบโตจะสืบพันธุ์ปล่อยไข่ลงน้ำให้ฟักเป็นตัวอ่อนล่องลอยไปตามน้ำ

แหล่งอาศัย หอยนางรมอยู่ในน้ำกร่อยบริเวณปากน้ำ คลองเกาะแก่ง และตามชายทะเล ป่าแสม โกงกาง ที่ติดต่อกับทะเล ส่วนผิวหน้าดินเป็นโคลนเหลวไม่มากนัก และอยู่ในระดับน้ำทะเลท่วมถึง ในอ่าวไทย เช่น ประจวบคีรีขันธ์ สุราษฎร์ธานี และจันทบุรี ฯลฯ มีหอยนางรมอยู่หลายชนิดที่น่าเลี้ยงและแพร่พันธุ์

อาหาร อาหารของหอยนางรม ได้แก่ พวกจุลินทรีย์ที่ลอยปะปนมาในน้ำ ดังนั้น ในบริเวณชายทะเลที่มีน้ำไหลจัด ไม่มีคลื่นลมแรง และมีน้ำสะอาดพอสมควร จึงมีหอยนางรมเกิดและเกาะอยู่เป็นจำนวนมาก

วิธีเลี้ยง การเลี้ยงหอยนางรมนั้น ควรเลือกเลี้ยงในที่ที่มีหอยอาศัยอยู่ก่อนแล้ว และมีน้ำกร่อยหรือน้ำทะเลท่วมถึง ผิวดินไม่เป็นโคลนเหลวเกินไป มีน้ำไหลผ่านเสมอ และคลื่นลมไม่แรง วัสดุล่อลูกหอย เช่น ก้อนหิน เปลือกหอยนางรม ท่อนไม้ กระบอกลไม้ไผ่ แท่งซีเมนต์หล่อเป็นเครื่องดักให้ลูกหอยเกาะ

การใช้ก้อนหินหรือแท่งซีเมนต์ ควรใช้หินที่แน่นและแข็ง ขนาดพอยกได้คนเดียวเรียงหรือกองให้เป็นระยะในน้ำ

เปลือกหอยนางรมนั้น ใช้โปรยหรือหว่านให้สม่ำเสมอ ลงบนพื้นน้ำที่มีโคลนเลนไม่หนานัก หรือใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกยาวประมาณ 1 เมตร เสียบเปลือกหอยได้ 5-10 ฝา ปักลงกับพื้นน้ำในระยะห่างกัน 50 ซม. หรือจะใช้ร้อยติดกับลวดยาวเท่ากับไม้ไผ่ แขนงกับราวไม้ไผ่ในน้ำก็ได้

ท่อนไม้ กิ่งไม้ และกระบอกลไม้ไผ่ ใช้ปักลงในน้ำให้ได้ระยะห่างกันประมาณ 40 ซม. แนวห่างกันพอคนเก็บหอยเดินผ่านไปได้ กระบอกลไม้ไผ่นั้นจะยกเป็นราวขึ้นในน้ำก็ได้ ให้อยู่ต่ำกว่าระดับน้ำต่ำสุดประมาณ 10 ซม.

เมื่อลูกหอยเกาะจนเป็นเกล็ดเล็กๆ สีชมพูอ่อน ย้ายลูกหอยเหล่านี้ไปเลี้ยงในที่อื่นซึ่งมีสภาพคล้ายคลึงกับแหล่งเกิดเดิมนั้นก็ได้ โดยรื้อถอนรวบรวมวัตถุที่หอยเกาะไปปักตั้งในที่ใหม่

หอยนางรมอายุได้ 7-8 เดือน จะมีขนาดยาว 8 ซม. ใช้เป็นอาหาร และซื้อขายในลักษณะเป็นตัวหรือแกะเอาเนื้อซึ่งเป็นน้ำหนักรายก็ได้

ภาพใช้ก้อนหินเพื่อให้ลูกหอยนางรมเกาะและนำไปเลี้ยงต่อไป

การใช้เปลือกหอยนางรมเพื่อให้ลูกหอยนางรมเกาะ

ศัตรู ศัตรูของหอยนางรม ได้แก่ ปลาดาวหรือตีนกาที่กินเนื้อหอยเป็นอาหาร เพรียงก็เป็นศัตรูทางอ้อม คือ เบียดบังที่อยู่อาศัย หรือเพิ่มน้ำหนักและทำลายที่เกาะของหอยให้หักพังลง อนึ่ง ในทะเลไม่มีดอกโคลนตมก็อาจทับถมให้หอยนางรมตายได้

หอยแมลงภู่

หอยแมลงภู่ที่ใช้เป็นอาหารและเป็นสินค้าส่งขายต่างประเทศนั้น โดยมากเป็นหอยที่เกิดอยู่ตามธรรมชาติกับกิ่งตอไม้ในน้ำ หลักเส้า และซากปะเก้งๆ ใช้เลี้ยงหอยแมลงภู่ได้ จึงควรเลี้ยงให้เป็นการจริงจัง เพื่อจะได้เพิ่มปริมาณหอยชนิดนี้ให้เป็นสินค้าและทวีรายได้ยิ่งขึ้น

ธรรมชาติของหอยแมลงภู่ หอยแมลงภู่เป็นหอยสองฝาอีกชนิดหนึ่งที่อาศัยอยู่ในทะเล ยึดเกาะกับหลักตอไม้ในน้ำ เปลือกหอยมีสีเขียว แก่หอยแมลงภู่ที่ซื้อขายกันมีขนาดโตประมาณ 6-10 ซม.

ลูกหอยแมลงภู่เมื่อฟักเป็นตัวออกจากไข่แล้ว ก็ลอยไปตามน้ำชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วจึงเกาะก้อนหินตอไม้เป็นหลักอาศัยเติบโตต่อไป

แหล่งอาศัย หอยแมลงภู่มีอยู่ทั่วไปในอ่าวไทย ในบริเวณน้ำลึก 5-6 เมตร ที่มีกระแสน้ำไหลผ่านอยู่เสมอ ไม่มีคลื่นลมแรง และพื้นน้ำเป็นดินแข็งมีโคลนตมเล็กน้อย แหล่งที่มีมาก คือ ในอ่าวเพชรบุรี ชลบุรี ตราด สมุทรสงคราม ชุมพร และสมุทรปราการ ฯลฯ

อาหาร เป็นพวกจุลินทรีย์ในน้ำ

วิธีเลี้ยง เมื่อเลือกได้พื้นที่ดังกล่าวแล้ว ก็เตรียมไม้หลักขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 ซม. ยาวประมาณ 5-10 เมตร จะใช้ไม้ไผ่ ไม้รวก ไม้เป้ง หรือไม้ฉาว อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างก็ได้ หลักหอยที่ใช้ควรมีจำนวนราว 1,000 ต้นขึ้นไป จึงจะเป็นอาชีพได้

การปักหลักนั้น ควรปักให้เป็นแถวขนานกันไป เว้นระยะห่างกัน 40 ซม. และเว้นช่องระหว่างแถวประมาณ 2 เมตร ถุดักหลักเลี้ยงหอย คือ เดือนมีนาคมถึงพฤศจิกายน ตามลักษณะท้องที่ เมื่อมีหอยแมลงภู่เกาะแล้วก็คอยซ่อมหลักที่อาจจะหักโค่นลง

หอยแมลงภู่โตพอเป็นอาหารหรือซื้อขายเมื่อมีอายุ 6-8 เดือน การเก็บหอย ใช้ตัดทั้งหลัก บรรทุกเรือ แล้วใช้ขอหรือพลั่วชะเอาตัวหอยออก

ศัตรู ศัตรูของหอยแมลงภู่ ได้แก่ ปลาดาวและเปรียง ส่วนน้ำเสียก็เป็นเหตุให้หอยแมลงภู่ตายได้

หอยแครง

หอยแครง นอกจากเป็นอาหารที่มีผู้นิยมมาก ยังเป็นหอยน้ำเค็มอีกชนิดหนึ่งที่เลี้ยงได้ผลดี และปริมาณหอยแครงที่จับได้จากแหล่งธรรมชาติยังไม่พอกับความต้องการ จึงเป็นหอยที่น่าเลี้ยงเป็นอาชีพ

ธรรมชาติของหอยแครง หอยแครงอาศัยอยู่ตามพื้นหาดที่มีโคลนอ่อนหนาราว 15 ซม. อยู่ใกล้ร่องน้ำ มีน้ำเค็มไหลผ่านขึ้นลง ท่วมถึงได้ทุกวัน และไม่ถูกแดดเกินกว่า 4 ชั่วโมง หอยแครงมีวัยระยะเครื่องเพศตัวผู้ตัวเมียอยู่ในตัวเดียวกัน ลูกหอยเมื่อฟักเป็นตัวแล้วก็ถูกปล่อยหลุดลอยไปตามน้ำพบที่ใดเหมาะสม คือ มีสภาพดังกล่าวแล้ว จะอาศัยเลี้ยงตัวต่อไป

แหล่งอาศัย แหล่งที่มีหอยชุกชุม คือ อ่าวเพชรบุรี ชลบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร สมุทรปราการ สุราษฎร์ธานี และชุมพร

อาหาร อาหารของหอยแครง คือ จุลินทรีย์ทั้งพวกพืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำทะเลและในโคลนตมที่หอยฝังตัวอยู่

วิธีเลี้ยง เมื่อผู้เลี้ยงเลือกได้ทำเลดังกล่าวข้างต้นแล้ว ก็ใช้ไม้ปักล้อมที่จะเลี้ยงหอยเป็นรั้วสูงประมาณ 50 ซม. มีช่องว่างระหว่างรั้ว ระยะห่างพอที่

ลูกหอยแครงไม่สามารถหลุดลอยออกไปได้ รวบน้ำใช้กันทางด้านซ้ายน้ำ และด้านข้างๆ ก็พอ ส่วนด้านที่ติดต่อกับป่าไม้ชายเลนไม่ต้องกัน

เมื่อทำรวน้ำแล้วก็ไปรวบรวมลูกหอยแครงขนาดยาว 4-8 มม. มาปล่อยลงไป หรือจะรวมไว้ในที่สำหรับสะสมก่อนก็ได้ ลูกหอยแครงหาได้ตามหาดเลนในบริเวณอ่าว ขณะที่น้ำทะเลลงหรือซื้อจากผู้มีอาชีพ หอยเป็นประจำ หากหาลูกหอยแครงไม่ได้ ก็ใช้หอยขนาดกลางเลี้ยง แทนที่สำหรับเก็บรักษาการลำเลียงลูกหอยแครงนั้นควรรดน้ำทะเลให้ชุ่ม อยู่เสมอ อย่าให้แดดเผา ระวังไม่ให้ลูกหอยทับถมกัน และถูกแดดมาก เกินไป ความร้อนอาจทำให้ตายได้

เวลาปล่อยลูกหอยแครง ควรเป็นเวลาเช้าหรือเย็นขณะที่แดด ไม่จัดและมีน้ำขึ้นสูงกว่าพื้นลานหอยประมาณ 50 ซม. เพื่อให้ลูกหอย มีโอกาสลงอาศัยในโคลนเลนได้ก่อนน้ำลงงวด เมื่อจะปล่อยลูกหอย ใช้ภาชนะตักสาธิตให้กระจายไปในบริเวณที่ล้อมรั้ว อัตราการปล่อย ลูกหอยแครง 1 เกวียน หรือ 100 ถัง ในเนื้อที่ 1 ไร่

เมื่อปล่อยแล้วควรระวังให้ลูกหอยได้กระจัดกระจายไปทั่ว หากลูกหอยไปรวมทับถมกันมากตามริมรั้วชายน้ำ ให้หว่านใหม่ มิฉะนั้นลูกหอยอาจจะไม่โตหรือตายเสียก็ได้ หอยที่ตายแล้วไม่ควร หว่าน ให้เก็บทิ้งเสีย

เมื่อหอยมีอายุได้ 4-5 เดือน ก็ใช้ตะแกรงตาห่างร่อนคัดเอาตัวที่มีขนาด 3-4 ซม. ขึ้นไปขาย

ศัตรู นอกจากปลาตัวที่กินหอยแล้ว สิ่งแวดล้อมที่จะเป็นอันตรายแก่หอยแครงยังมีน้ำจืด น้ำโสโครกจากโรงงานหรือชุมชน ความร้อนจัดและการทับถมของโคลนตม

คำแนะนำ การป้องกันสัตว์น้ำจากภัยธรรมชาติ

“ภัยธรรมชาติ” หมายถึง อันตรายจากสิ่งที่เกิด มี และเป็นอยู่ตามธรรมดา ของสิ่งนั้น ๆ โดยมีได้มี การปรุงแต่ง อาทิ อุทกภัย และฝนแล้ง เป็นต้น กรมประมง จึงขอเสนอแนวทางป้องกันหรือลดความสูญเสีย และความเสียหายแก่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจากการประสบภาวะฝนแล้ง ฝนตกและอุทกภัย ดังนี้

ภาวะฝนแล้ง

ภาวะฝนแล้งและฝนทิ้งช่วงทำให้ปริมาณน้ำมีน้อยทั้งในแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำชลประทาน ซึ่งจะเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและเกิดผลกระทบต่อการประมง ตลอดจนสภาพแวดล้อม ไม่เหมาะสมต่อการแพร่ขยายพันธุ์และการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ โดยมีวิธีการปฏิบัติดังนี้

1. ควบคุมการใช้น้ำและรักษาปริมาณน้ำในแหล่งน้ำให้เพียงพอต่อการเลี้ยงสัตว์น้ำให้มีการสูญเสียน้อย เช่น การรั่วซึม การกำจัดวัชพืช
2. ทำรั้วเงาให้สัตว์น้ำเข้าพักและป้องกันการระเหยของน้ำบางส่วน
3. ลดปริมาณการให้อาหารสัตว์น้ำที่มากเกินไปจนความจำเป็นเพราะจะทำให้เน่าเสีย
4. เพิ่มปริมาณออกซิเจนโดยใช้เครื่องสูบน้ำจากกันบ่อพ่นให้สัมผัสอากาศแล้วไหลคืนลงบ่อ
5. ปรับสภาพดินและคุณสมบัติของน้ำ เช่น น้ำลึก 1 เมตร ใส่ปูนขาว 50 กิโลกรัม/ไร่ ถ้าพื้นบ่อมีตะไคร่ หรือแก๊สมากเกินไปควรใส่เกลือ 50 กิโลกรัม/ไร่ เพื่อปรับสภาพผิวดินให้ดีขึ้น
6. จับสัตว์น้ำที่ได้ขนาดขึ้นจำหน่ายหรือบริโภคในเวลาเช้าหรือเย็น เพื่อลดปริมาณสัตว์น้ำในบ่อ
7. ตรวจสอบคุณสมบัติของน้ำจากภายนอกที่เข้าสู่บ่อเลี้ยง เช่น พบว่ามีตะกอนและแร่ธาตุต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ควรจัดการสูบน้ำเข้าบ่อ
8. จัดเว้นการรวกวนสัตว์น้ำเพราะการตกใจจะทำให้สัตว์น้ำสูญเสียพลังงานและอาจตายได้
9. จัดเว้นการขนย้ายสัตว์น้ำโดยเด็ดขาด หากจำเป็นต้องทำอย่างระมัดระวัง
10. แจ้งความเสียหายตามแบบฟอร์มของกรมประมง เพื่อการขอรับความช่วยเหลืออย่างถูกต้องและรวดเร็ว

ภาวะฝนตก

การเตรียมการรับภาวะฝนตก เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำควรปฏิบัติ ดังนี้

1. ไม่ควรสูบน้ำฝนแรกเข้าบ่อ เพราะน้ำจะพัดพาสิ่งสกปรกจากผิวดินลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ควรปล่อยให้น้ำมีปริมาณเพิ่มขึ้น จึงนำน้ำไปใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
2. ควรสูบน้ำในบ่อให้สัมผัสอากาศจะช่วยเพิ่มปริมาณออกซิเจนและป้องกันการแบ่งชั้นของน้ำ
3. ป้องกันการไหลของน้ำฝนที่จะชะล้างแร่ธาตุและสารเคมีจากผิวดินลงสู่บ่อ ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำได้
4. จัดการการรวกวน การจับและขนย้ายสัตว์น้ำ ควรรอนกว่าคุณสมบัติของน้ำมีสภาพดีเป็นปกติ
5. จัดจับสัตว์น้ำเพื่อการอนุรักษ์ เนื่องจากสัตว์น้ำจะผสมพันธุ์หลังจากฝนตกใหม่ ๆ

ภาวะอุทกภัย

การป้องกันสัตว์น้ำสูญหายจากภาวะอุทกภัยควรปฏิบัติตามสภาวการณ์ก่อนเกิดภาวะอุทกภัย คือ ให้จับสัตว์น้ำที่ได้ขนาดตลาดต้องการออกจำหน่าย ก่อนช่วงมรสุมในฤดูฝน พร้อมทั้งสร้างกระชังในลอน กระชัง เนื้ออวน บ่อซีเมนต์ หรือชิงอวนในลอนล้อมรอบบ่อ เพื่อกักขังสัตว์น้ำ

“สัตว์น้ำจะปลอดภัย ให้ป้องกันมันให้ดี”